

INTRODUCCIÓ AL PENSAMENT HISTÒRIC DE MARC BLOCH

Javier Robles i Montesinos, Joan Soler i Jiménez

Perfil biogràficⁱ

Marc Bloch va néixer a Lió l'any 1886 en el si d'una família alsaciana d'ascendència jueva que hagué d'emigrar d'Alsàcia l'any 1871 després de la fi de la guerra francoprussiana, que ocasionà com a resultat la fi del II Imperi i la instauració de la III República Francesa. L'avi de Marc Bloch, de qui rebé el nom, fou professor de primària a Fegersheim i esdevingué director de l'Escola israeliana d'Estrasburg, mentre que el seu pare, Gustave Bloch, va ser un distingit professor d'història romana a la Sorbona. No és gens estrany, per tant, que l'ambient familiar orientés d'una manera natural la seva predisposició per a l'estudi vers la història, com el seu progenitor. En acabar la carrera, el jove Bloch es traslladà a Alemanya —un fet realment cabdal—, concretament a Leipzig i Berlín, els anys 1908 i 1909 per ampliar els seus coneixements, gràcies a una beca d'investigació que li permeté de preparar la tesi doctoral sobre història medieval francesa. Millor dit, sobre la situació de la pagesia de la regió de París a l'època medieval. **Però, per què aquest gust per la història s'orienta cap a l'estudi del passat medieval?** Cal cercar la causa d'aquest decantament cap a la història medieval durant la seva estada a Alemanya, en l'intent de rebatre obertament els plantejaments ètnics de la historiografia alemanya des de la unificació, molt orientada a legitimar les pretensions imperials del Segon Reich. De fet, el primer que M. Bloch ensenyà als seus alumnes del liceu de Montpeller, entre 1912 i 1914, és, en paraules de Carole Fink, que «la Nació francesa es formà a partir d'una amalgama de pobles diversos, de resultes d'un llarg període de monarquia ambiciosa i de vegades cruel».ⁱⁱ D'aquesta manera, Bloch conservà sempre un sentiment ambivalent cap a la historiografia alemanya: d'una banda, de gran admiració i respecte per l'erudició dels seus mestres i per les formes de treball practicades en els seminaris de la Universitat Alemanya i, de l'altra, de condemna del seu esperit xovinista, autoritari i de vegades antisemita. En efecte, és

innegable la profunda influència que les propostes científiques de la historiografia alemanya hi exerciren sobre ell: la interdisciplinarietat, l'ús de tècniques i mètodes de disciplines com la geografia i la sociologia, la llarga durada, o el mètode regressiu. És veritat també que, malgrat el rebuig majoritari que es va produir a França dels treballs dels historiadors alemanys a partir de la fi de la Gran Guerra de 1914-1918, mai va ignorar la recerca històrica alemanya. No endebades, per la seva banda continuà fent ressenyes d'aquestes obres i la revista *Annales*, des de la seva creació l'any 1929 per Marc Bloch i Lucien Febvre, va publicar sovint articles sobre Alemanya fets per historiadors alemanys. Fins i tot, els *Annales* incorporaren col·laboradors exiliats i exclosos del règim nazi a manera de contribució contra el nazisme després de l'arribada de Hitler al poder. Així, durant els anys trenta els *Annales* es convertiren en una de les primeres revistes d'història en proposar les primeres interpretacions del nazisme.

Pel que fa al seu pensament polític, Bloch va practicar l'apoliticisme, la qual cosa no s'ha d'entendre com a sinònim d'indiferència o de conservadorisme, sinó, ben al contrari, com una posició ètica adoptada a causa dels desenganys soferts pels fets polítics que va viure directament. L'explicació d'aquesta postura prové de l'escepticisme que li produïren dos esdeveniments transcendents, els quals van marcar molt profundament l'actitud de Bloch envers la política des de la infantesa i l'adolescència. En primer lloc, el desprestigi de la classe política arran de l'afer Dreyfus (1894-1906) —de tant trist record— que suposà la condemna del capità d'origen jueu alsacià, Albert Dreyfus, acusat falsament d'espionatge a favor dels alemanys i que dividí la societat francesa en dos grans blocs: entre els defensors de Dreyfus, organitzats al voltant de l'article d'Émile Zola, *J'accuse*, publicat al diari «L'Aurore» (1898) i la Ligue des Droits de l'Homme, capitanejada pel líder socialista Jean Jaurès, i els antidreyfusistes, de dretes, els quals crearen com a reacció la Ligue de la Patrie Française que prenia com a lema els crits de «*Vive la France! mort aux Juifs!*».ⁱⁱⁱ I, en segon lloc, de la seva dolorosa experiència al front durant la Primera Guerra Mundial en què fou destinat a l'Alsàcia, la regió dels seus avantpassats, on va viure els estralls de la guerra al camp de batalla i sobre la població civil. Precisament Estrasburg va ser el seu primer lloc d'ensenyament universitari, el 1919, on va romandre disset anys, juntament amb Lucien Febvre, també antic combatent, amb qui va

fundar la revista *Annales d'histoire économique et sociale* l'any 1929, amb un esperit internacionalista i interdisciplinari que tractava temes tant contemporanis, actuals, com dels passats. Marc Bloch i Lucien Febvre van concebre els *Annales* com un instrument de renovació metodològica de la disciplina per una història científica. En el fons, però, tampoc es pot oblidar la importància d'un tercer element que pot explicar la seva manca d'interès personal per la política del moment: l'impacte del nou ideal deontològic, proclamat poc temps després de la fi de la Primera Guerra Mundial, que proposava la necessitat de la despolitització de la història. Així, durant els anys vint una bona part dels historiadors francesos defensà l'autonomia de la història: el divorci entre la ciència i la nació, i l'apoliticisme de la universitat. Tanmateix, aquest divorci entre la ciència i la nació resultarà problemàtic perquè provocarà la divisió dels historiadors en dos grups: d'una banda, els partidaris de la despolitització de la història universitària i, de l'altra, els seguidors de la politització subtil de la història nacional, format per la historiografia conservadora de dretes i recolzat pel gran públic que romandrà fidel a una concepció de la història més tradicional en la seva forma i orientacions. En síntesi, es tracta d'un conflicte entre dues formes de concebre la història: la síntesi històrica i la història tradicional. Amb tot, la renovació de determinades càtedres universitàries durant els anys trenta va confirmar aquest enfrontament ideològic, científic i acadèmic. Pel que es veu, les repetides crítiques de Lucien Febvre i Marc Bloch a les pràctiques científiques de les institucions acadèmiques, exposades en els *Annales*, van constituir un obstacle per a la seva promoció personal. Febvre aconseguirà una plaça al Collège de France l'any 1933, però l'objectiu de Bloch d'entrar al Collège xocà, primer, amb el seu projecte d'«història comparada de les societats europees» enfront la seva especialitat acadèmica, i segon, amb l'antisemitisme, és a dir, amb l'establiment d'una quota informal de jueus. La qual cosa el portarà, decebut, a la Sorbona on va aconseguir amb un ampli suport la càtedra d'història econòmica el 1936, als 50 anys d'edat.

És obvi que Bloch no explicità mai les seves idees polítiques en els seus escrits, però a través de la seva correspondència personal, els diaris que llegia o els testimonis dels seus amics, es pot deduir que s'identificava dins el panorama polític francès amb el moviment republicà de l'esquerra moderada, d'orientació més aviat socialista. Així, doncs, **quins van**

ser els motius que el van portar a actuar, de manera clara i precisa, a lluitar en la Resistència francesa durant la Segona Guerra Mundial? Sens dubte, el seu compromís cívic amb la República i, en darrer terme, la seva fidelitat familiar a la pàtria, amenaçada de nou pel nacionalisme alemany. Primer de tot, es concreta en la incorporació com a capità en la reserva, als 53 anys, a la seva unitat en la frontera alsaciana. Evacuat a Anglaterra després de la caiguda de Dunkerque, el 31 de maig del 1940, torna a França, a l'anomenada «zona lliure», amb la seva família. Durant aquell estiu escriu el llibre *L'étrange défaite* en què denuncia explícitament el col·laboracionisme de la França de Vichy; en una França dividida en una zona ocupada i governada directament pels alemanys i una zona lliure, la meitat meridional de França, sota el «govern» del mariscal Pétain.^{iv} Poc després, l'octubre del mateix any es produeix la promulgació de *l'estatut dels jueus* pel règim de Vichy, amb la qual cosa Bloch i la seva família esdevenen francesos de segona classe. En aquest context, Bloch s'esforça a regular la seva vida pública i, gràcies al reconeixement dels serveis prestats a França en l'àmbit intel·lectual i a les seves relacions personals amb un ministre del govern, aconsegueix reingressar a l'ensenyament en la universitat d'Estrasburg exiliada a la zona lliure, primer a Clarmont-Ferrand i després a Montpellier, durant dos anys, sempre sota l'estricta vigilància alemanya. Al mateix temps, preocupat per la seguretat dels seus, tracta de salvaguardar tota la família i instal·lar-la a l'estranger mitjançant els consolats nord-americans de Lió i Marsella, però no aconsegueix visats per tothom. Després de la invasió nazi del sud de França, el novembre del 1942, es refugia amb la família a Fougères i reflexiona sobre la seva situació enmig dels tràgics moments que es viuen. Finalment, es decideix a col·laborar sense reserves en la lluita clandestina per l'alliberament de França. Mentrestant, els seus fills primogènits, Étienne i Louis, creuen pel seu compte la frontera espanyola —encara no tancada per la *Wehrmacht*— camí de les colònies franceses del nord d'Àfrica i, d'aquí, es dirigeixen a la Gran Bretanya. En efecte, després de deixar la seva esposa i els seus tres fills petits en lloc segur, Bloch se'n va a Lió la primavera del 1943, a l'edat de 57 anys, per tal d'entrar en la Resistència. Forma part del grup *Franc-Tireur* (franc-tirador), una organització dels Moviments Units de la Resistència (MUR), amb el pseudònim de «Narbona», potser perquè durant l'any 1942 va preparar un treball sobre la important comunitat jueva de Narbona durant l'edat mitjana. La seva tasca consisteix a actuar com a enllaç entre les famílies dels clandestins i els empresonats, a més

d'afermar els vincles entre el centre de Lió i les organitzacions locals dels deu departaments de la zona Rhône-Alpes. La matinada del 8 de març del 1944 va ser detingut per la Gestapo a Lió en el transcurs d'una important batuda contra la Resistència conduïda per Vichy i els alemanys, només unes hores abans d'una reunió dels Directors regionals dels MUR que Bloch dirigia des del gener. Empresonat a la fortalesa de Montluc va ser torturat diverses vegades al llarg de tres mesos, però sembla ser que no va revelar res als alemanys llevat de la seva veritable identitat.^v Finalment, la nit del 16 de juny del 1944, nou dies després del desembarcament dels aliats a Normandia, Bloch i unes altres vint-i-set presoners de Montluc van ser conduïts en camió a un camp al nord de Lió on van ser afusellats per soldats alemanys. Segons un testimoni supervivent, en escoltar-se els trets es va sentir un crit de «*Vive la France!*», pronunciat pel mateix Bloch.

Introducció al pensament històric de Marc Bloch

El que presentem aquí són tant sols els apunts que es van fer servir per la sessió del seminari “Materials per a una història radical”, que porta a terme el col·lectiu Desafectos des de setembre del 2002. La sessió sobre Marc Bloch es realitzà el 14 de desembre, amb una assistència més minsa del que es podia preveure, il·luminant de nou la poca força mediàtica del medievalista francès, i el preocupant desconeixement dels principis d'un autor que encara no ha estat superat. Cinquanta-nou anys després de la seva mort el seu discurs continua lamentablement vigent, demostrant als historiadors que el maresme de la deriva i de la divagació més hermètica ha servit de poc i que les grans mentides de la ideologia del patrimoni estan minant definitivament el camí il·lusionant i motivat que Marc Bloch havia proposat per a la ciència històrica. Presentem doncs, de forma sintètica, els que creiem són els principis fonamentals d'aquest autor:

1. El compromís social de l'historiador

La primera cosa que ens diu Bloch sobre la Història és tant naïf com profunda a la vegada. La història li diverteix.^{vi} Ell s'ho passa bé! La pregunta és com s'ho passa bé: fent recerca i investigant, és a dir assedegant el seu desig curiós de coneixement? O més aviat parlant

sobre la història? O potser, escrivint els resultats de la seva recerca? O plantejant noves recerques? O simplement passejant per les runes d'un monestir qualsevol del nord de França? Què és el que li provoca bones sensacions a Marc Bloch quan parla de la Història? És evident que el compromís social de l'historiador passa per l'autoconvenciment que el que fa té una motivació clara, serveix per alguna cosa, en primer lloc a un mateix i en un segon estadi a la resta d'humans. Aquesta és la primera certesa que veiem quan llegim a Bloch: l'entusiasme per la feina que fa.

En aquest sentit cal destacar la importància d'aquest autor, com a un dels primers que s'endinsa en l'anàlisi de la legitimitat de la Història, de la legitimitat d'una ciència social, que efectivament és ciència, que no és natural, i que per tant és susceptible constantment a la probabilitat, inseguretats i incertesa de les seves propostes.

La proposta de Bloch és la següent:

Atorga a la Història un valor d'alliberament (especialment palès a l'*Estranya Derrota*). Aquest paper alliberador de la Història, per fer-se realitat, necessitava d'una reforma educativa, d'una reforma de l'ensenyament de les humanitats. Es tractava d'un projecte de reforma i de denúncia de l'hegemonia persistent de les velles humanitats que revaloritzaven constantment el raonament abstracte, les idees generals, el virtuosisme discursiu (allò que algú ha anomenat l'exercici de l'eròtica de la retòrica), a despit del gust per la descoberta, de l'exploració personal i de l'esperit de curiositat. Transformar això, per ell, era un deure moral. Tanmateix no deixà de ser un projecte, una declaració d'intencions.

Per tenir un paper actiu en la societat aparentment cal plantejar la Història com a quelcom útil, com a quelcom que presti un servei profitós als homes. Això passarà en un primer moment en el replantejament de la natura científica de la Història i en analitzar en profunditat el mètode de treball d'aquesta ciència, per a continuació eliminar la percepció estesa que la Història era una ciència del Passat, i proposar un paper actiu i compromès de l'historiador en el Present.

2. La concepció de la història com una ciència

La Història segons Marc Bloch era una ciència pròpiament a la infància, una ciència en camí, però que tot just donava els primers passos.^{vii} Donava els primers passos com a ciència de l'esperit humà, però una ciència de l'esperit humà en societat. La Història per ell concebuda era una ciència jove com a ciència social. Tot i així ja era vella quant a conte, quant a mite, quant a ciència al servei de l'Estat i dels governs, al servei dels nacionalismes, vella quant a la seva aproximació i explicació dels fets. Segons Bloch la Història acabava de néixer com la ciència que tenia com a objecte d'estudi els homes, i acabava de néixer com a empresa raonada d'anàlisi.

Era una ciència que amb prou feines havia pogut eliminar els mals i els defectes de forma que s'havien projectat des del s.XIX, des de Theodor von Ranke. Com diu ell mateix "amb prou feines comença a penetrar sota els fets de superfície, a refutar, després de les seduccions de la llegenda o de la retòrica, els verins, avui més perillosos, de la rutina erudita i de l'empirisme, transvestit de sentit comú".^{viii}

Llegint aquestes darreres frases, pensem, ja ens poden venir esgarrifança i pànic. Això ho escrivia ara fa gairebé 55 anys: qui ens pot dir que tots aquests defectes de forma antics, decimonònics, s'han superat? Continuem doncs, exercint una ciència jove? O és que tractem amb una ciència malalta incapaç de créixer? Segons Bloch, la Història com a ciència tindrà el seu dret de reivindicar el seu lloc entre els coneixements dignes d'esforç, només en la mesura que consentirà: una classificació racional i una progressiva intel·ligibilitat; comprendre els fenòmens i processos històrics i no només explicar-los; viure millor. La Història com a ciència no ha de ser tant sols útil (en un sentit pragmàtic del terme) per a legitimar-se, la Història ja es legitima intel·lectualment per si mateixa.^{ix} Malgrat tot el seu concepte d'utilitat i de legitimitat no s'especifica del tot, no va més enllà. Alain Guerreau, medievalista inspirat per Bloch, però 50 anys després, ha provat de donar respostes i contingut als conceptes, distribuint la utilitat de la Història en tres camps d'acció: la conservació del patrimoni, la difusió del patrimoni i la investigació. Quant a la legitimitat de la Història Guerreau diu que s'hauria de legitimar per si mateixa per la seva

finalitat científica, allò que Bloch entén per intel·lectualitat.^x

Per Bloch, en definitiva, la Història és la ciència dels homes, dels homes en el temps,^{xi} on els fets històrics són fets psicològics i les condicions socials són, essencialment, mentals.^{xii} On els homes actuen com a col·lectiu, on les decisions individuals no són ni fonamentals, ni unívokes per a la comprensió dels fets i dels processos. Valoració que pot sorprendre en un moment, finals del 1944, en què Europa estava acabant de patir la desfeta i la irracionalitat de les decisions de dictadures personalistes, enfocades des del punt de vista d'un individu que tot ho veia i tot ho tocava.

3. La interdisciplinarietat: el mètode històric i la història comparada

Bloch accepta que la vida és massa breu i els coneixements a adquirir gairebé inacabables. En Història aquests coneixements també són infinits, fins i tot per a les ments més brillants. Dues són les posicions davant la recerca històrica i davant l'aproximació als processos històrics:

La recerca individual i per tant, la figura del superhome historiador, del “tot terreny”, del que sembla que fa de tot. Tanmateix aquest pot aspirar només a ser un eminent especialista o un gran erudit, però d'un tema concret. Cal acceptar els propis límits.^{xiii}

El treball en grup, la suma de especialitzacions per a una recerca comuna i global. Aquest segon punt és el que defensa Bloch per a la obtenció d'una història universal. Ens avisa del perill de les especialitzacions, les quals no fan res més que continuar fragmentant el coneixement, per bé que, aparentment, sembli que l'especialista té un domini absolut del camp d'estudi triat, el que és una altra fal·làcia. La combinació d'especialitzacions se'n diu interdisciplinarietat.

Bloch proposarà un seguit de receptes, de fet una gran receptari, (el tercer capítol de l'*Apologia de la història*, el destinat a “la Crítica”, és un enorme llibre de cuina) per a dur a terme la recerca. En cap moment donarà una estructura fixa de treball. Ell mateix s'adona que la Història al no poder ser una ciència empírica, de comprovació immediata ni absoluta,

“es troba en l’absoluta impossibilitat de constatar ella mateixa els fets i processos que estudia”.^{xiv}

Divideix el seu discurs en tres moments:

La observació històrica

La crítica

L’anàlisi

El segon punt, el de la crítica, és potser el més proficu en exemples pràctics. No hi ha una teoria del mètode. Es tracta d’experiència pròpia abocada al text. En l’aproximació a les fonts que serviran per a la recerca, hom hi trobarà tan sols traces, testimonis directes o indirectes, els quals caldrà passar sota el sedàs de la crítica més rigorosa. Per aplicar aquesta crítica caldrà aplicar diversos mètodes de comprovació. Entre ells fa un ampli repàs a l’aplicació i efectivitat del mètode comparatiu (que ell anomena Història Comparativa, però que a la pràctica és tan sols un mètode); busca inspiració en la lingüística, assentant les bases de l’actual Semàntica Històrica (la importància del llenguatge és vital, tant en l’exercici historiogràfic com en la correcta interpretació de les fonts primàries); troba útil la que ell anomena Psicologia del Testimoni, extreta de la Sociologia (destacant també l’aportació de les persones encara vives, de les seves experiències i vivències personals, donant peu a la Història Oral); dóna especial importància a les dades que ens pot proporcionar la crítica estadística (que donarà lloc a partir dels anys 60 a la Història Quantitativa, sovint fins a extrems certament estafolats).^{xv}

Quant al primer punt direm tan sols que Bloch posa especial èmfasi en què l’historiador tingui uns coneixements mínims (però suficients) de totes les disciplines que l’han d’auxiliar en l’observació dels testimonis. Parla amb especial interès de la importància del QÜESTIONARI previ a la recerca, que ha de ser flexible i modificable.^{xvi} I finalment també ens adverteix de la necessitat de tenir les eines a l’abast: als egoistes que no s’ho quedin tot per ells i comparteixin, i als llestos que siguin humils. Heus aquí una de les paradoxes del pensament de Bloch. D’una banda prega perquè les eines, és a dir, les fonts

primàries i secundàries, estiguin a l'abast de tothom, hi hagi fàcil accés a documentació original i a les enciclopèdies, així com a articles, però per altra, al fomentar una reacció en contra a la història factual, a la història positivista, al document-monument, posa fre a la extraordinària maquinària d'edició de fonts documentals que alemanys, francesos i italians, havien dut a terme des de mitjans s.XIX fins als anys 20 del s.XX.

Al voltant del darrer punt, el de l'anàlisi, direm que l'historiador hauria de centrar el seu esforç en el COMPRENDRE els fenòmens i no tan sols en EXPLICAR-LOS, així com feia la historiografia positivista.^{xvii} Bloch insisteix en els perills del llenguatge escrit, advertint que, malgrat no disposar d'un vocabulari internacional de la Història (que encara no tenim), cal precisió i a la vegada ductilitat en les paraules que utilitzem quan relatem els processos i els fenòmens històrics. També diu, que el llenguatge dels historiadors no serà mai el llenguatge de la Història, i aquest punt, sí que ens hauria de fer reflexionar.

4. La relació dialèctica del present i el passat

L'aplicació de tot aquest mètode ha de tenir un objectiu concret i precís, el de "Pensar" el present històricament (sí, això no ho diu ell, però ho fa molt abans que Pierre Vilar ho enunciés). Per Marc Bloch el coneixement del passat ens servirà, ens serà útil per aprofundir en el Present. Un present que en realitat no és res més que un quelcom minúscul que ens defuig segon a segon sense descans. De fet, en el llenguatge corrent, present vol dir pretèrit indefinit.^{xviii}

Hi ha dues maneres d'aproximació al passat des del Present: el mètode regressiu o diacrònic o el mètode comparatiu, on es compararan fenòmens actuals amb fenòmens que poden ser similars al passat. Aquesta possibilitat és deguda al fet que els fets històrics són psicològics, que els comportaments humans i les seves reaccions tendeixen a repetir-se en el temps, malgrat que en contextos diferents, i per tant, ja de per si poden ser comparables.

PUNTS DE REFLEXIÓ QUE ENS SUGGEREIX EL PENSAMENT DE BLOCH:

La sorprenent actualitat d'alguna de les opinions de Marc Bloch ens han de fer reflexionar sobre si efectivament ens trobem davant una ciència jove que creix o bé davant una ciència jove, a qui ja li cauen els cabells; o potser hem de pensar com Weber, que parla de l'eterna joventut de les disciplines històriques, deguda al flux i moviment etern de la civilització, el qual proporciona sense fi nous problemes. Tots estarem tanmateix d'acord que la Història, en molts aspectes, sembla ben encarcerada, gens àgil, que li manca una mica d'aire lliure i deport. Llavors, vista l'actualitat dels textos de Bloch:

Pot ser Bloch un referent, un punt de base per a continuar creixent com a ciència? Es tracta de créixer o més aviat de consolidar definitivament aspectes? I si hem de consolidar, què podem consolidar si, tal com pensa Bloch, les propostes en història han de ser flexibles, mutables, rellegides, verificades de nou. Què és el que ha de canviar?

El mètode històric, el mètode d'aproximació a les fonts primàries, l'ús de les fonts secundàries, la pròpia manera de redactar, de l'exercici historiogràfic han de ser replantejats. Com ens hem de prendre posició per a millorar i perfeccionar l'exercici historiogràfic?

Aquest desig que tenia Bloch de "divertir-se" com a historiador, sens dubte és el que ens ha portat a fer aquest seminari sobre historiografia. Però a canvi de la diversió, ell demanava lluita, constància, serietat, professionalitat, rigor, determinació i sobretot flexibilitat. Són flexibles els que se senten inspirats pel marxisme i poden fàcilment confondre la ideologia amb inspiració? Són flexibles els estructuralistes, que persegueixen fins a l'extenuació aquella imatge ideal però sovint irreal i contraposada a la complexitat, aplicable en qualsevol context? Són flexibles o conservadors els postmoderns, els amics del "gir lingüístic" quan creuen que tot és text, narració i és impossible arribar a la veritable Història? Què és el que possibilita aquestes postures tant inflexibles?

Bloch ens diu que cal combatre el sentit comú, entès com a un dogma més que cal superar constantment, que limita l'observació perquè la minimitza, que limita la crítica perquè la impossibilita i que limita l'anàlisi perquè ja està tot dit. Per aquest motiu, quan recordem

algun parlar amb companys *desafectos* on els que subscriuen apuntàvem que moltes coses que deia Marc Bloch formaven el sentit comú de qualsevol historiador, evidentment, traïem al mateix autor, el qual l'avorria. Potser és això el que cal fer?

És efectivament el mètode comparatiu un autèntic mètode de treball per a l'anàlisi de la Història, entès com a mètode organitzat, amb passos concrets i repetibles en cada investigació? O més aviat els mètodes de Bloch es redueixen simplement a l'aplicació de principis lògics tan antics com poden ser l'analogia o l'anomalisme? En Història són regulables aquests mètodes o han de ser sempre, per força, flexibles?

Parlant de passat i present: Bloch ens diu que el coneixement del passat ens és molt útil per a aprofundir i entendre el present. Potser aquí hi ha una possible resposta al problema de l'utilitarisme pragmàtic que observàvem abans. La pregunta que caldria que ens féssim per a continuar el debat podria ser: quin passat ajuda més a comprendre el present? Quin valor i quina dialèctica es pot establir entre un passat llunyà com l'època clàssica o la medieval i el present? És més, com a historiadors, ens és lícit aplicar judicis de valor als diferents passats? És un objectiu final de l'historiador explicar el Present?

Sabem que Bloch i Febvre, i la revista *Annales*, en els seus primers exemplars, varen deixar molt d'espai a articles que analitzaven aspectes socio-econòmics d'extrema actualitat en el seu moment, analitzaven factors hipercontemporanis. Parlar del present és el que ara en diem Història Contemporània o potser es tracta, cosa que defensen alguns perversos, de simple Periodisme d'investigació?

Alguns pensen que, a la pràctica, Bloch fou també un historiador acadèmic, al marge de la societat; que *l'Apologia de la història* és una obra inacabada i que potser, si no l'haguessin mort, hauria retocat algunes coses; que la proposta de canvi en l'ensenyament de les Humanitats era tan sols un projecte, i cert és que no va arribar mai a posar a la pràctica (potser els seus alumnes a Estrasburg i a la Sorbona foren els únics beneficiats de la seva manera de pensar: cert és, que després de 20 anys donant classe, poc en sabem dels seus alumnes ni dels seus resultats). Alguns diuen que epistemològicament Bloch no aporta gran

cosa i que la seva major virtut és aquest especial èmfasi amb el mètode i l'aproximació a les fonts primàries (potser això és un defecte de medievalista, que obliga a ser més sever i rigorós en l'anàlisi de les traces, per la seva particularitat, per la seva raresa). El fet és que Bloch, allò que deia, mig segle després, manté una extraordinària vigència, que per una banda ens ha de desil·lusionar, atès que tots els intents posteriors a rellegir el text de Bloch han portat sovint a un cert hermetisme (deriva infinita) i gnosis (fantasmes on no n'hi ha, a creure en complots a l'ombra, etc.). D'una altra banda també ens ha d'entristir, perquè aquells defectes de forma que veia Bloch en la historiografia dels fets, no s'ha arribat a eliminar, ans al contrari, com qualsevol virus s'han mutat, i de la idea de document-monument s'ha passat a la ideologia del Patrimoni, a musealitzar la Història i a no veure-hi més enllà. Observem que la reforma de l'ensenyament de les Humanitats que proposava no s'ha arribat a fer totalment, que no s'han eradicat els defectes de comportament i el mètode docent de molt del professorat. Potser és que el que plantejava Bloch s'ha demostrat com a una nova utopia? Nosaltres no ho creiem així, perquè al marge d'alguns punts teòrics amb els quals no s'hi estigui d'acord, la seva actitud compromesa com a historiador si ens ha arribat, i quan la sentim o la defensem, és curiós, però en cap moment es té la sensació d'anar errat. O sí?

ⁱ. Material bibliogràfic utilitzat durant la jornada del seminari sobre Marc Bloch: "La época de los grandes paradigmas", dins ARÓSTEGUI, Julio. *La investigación histórica: teoría y método*. Barcelona: Ed. Crítica, 2001, p.105-116. BURGUIÈRE, André. "Marc Bloch, historien des mentalités", dins DEYON, P; RICHEZ, J.C; STRAUSS, L. (dirs.) *Marc Bloch, l'historien et la cité*. Estrasburg: Presses Universitaires de Strasbourg, 1997, p.43-55. OEXLE, Otto Gerhard. "March Bloch et la critique de la raison historique", dins AT SMA, H; BURGUIÈRE, A. (eds.) *Marc Bloch aujourd'hui. Histoire comparée et sciences sociales*. París: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 1990, p.419-433. BLOCH, Marc. Capítol III: "La crítica", de la *Introducción a la historia*, México [etc.] Fondo de Cultura Económica, 1952, p.65-107. Traducció a l'espanyol de *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*. BLOCH, Marc. "Per una storia comparata delle società europee", dins *Lavoro e tecnica nel Medioevo*, Roma: Editori Laterza, Economica núm. 87, 2001, p.29-71. Hem utilitat l'edició italiana de l'*Apologia de la història*: BLOCH, Marc. "Apologia della storia o mestiere di storico", Biblioteca Einaudi, 33, 1998, p.248. Amb la introducció d'Étienne Bloch i amb els esbossos del manuscrit original del text francès, que utilitzà Lucien Febvre, per a la primera edició, i l'aparat crític del text de Febvre, que sembla, no fou del tot fidel al text. Per a la redacció de la breu aproximació biogràfica a la figura de Marc Bloch ens hem basat principalment en els articles de Bertrand MÜLLER, «March Bloch et les années trente: l'historien, l'homme et l'histoire», Léon STRAUSS «March Bloch résistant» i Carole FINK «March Bloch, alias Narbone: l'épreuve suprême», editats en el volum miscel·lani coordinat per Pierre DEYON, Jean-Claude RICHEZ i Léon STRAUSS (dirs.). *Marc Bloch, l'historien et la cité*, p. 159-182, 183-196 i 197-215, respectivament. I també en el llibre d'Olivier DUMOULIN. *Marc Bloch*. París: Presses des Sciences Po, 2000.

ⁱⁱ. C. FINK, *Op.cit.*, p. 203.

ⁱⁱⁱ . Efectivament, l'antisemitisme francès modern es desenvolupà durant el règim liberal de la Tercera República. Un film que reflecteix aquest problema de l'extrema dreta xenòfoba, nacionalista, monàrquica, conservadora, catòlica i bel·licista durant els anys vint i trenta, lligada al diari *L'Action Française*, és *Le Journal d'une femme de chambre (Diario de una camarera, 1963)*, de Luis Buñuel.

^{iv} . Tot just ara es publica la primera traducció al castellà d'aquesta obra: Marc BLOCH. *La extraña derrota. Testimonio escrito en 1940*. Barcelona: Crítica, 2003.

^v . Cal recordar que el famós criminal de guerra nazi Klaus Barbie, anomenat «el carnisser de Lió», era el cap de la Gestapo a Lió des del novembre de 1942.

^{vi} . *Apologia*, p. 9.

^{vii} . *Ibid.*, p.14.

^{viii} . *Ibid.*, p.14.

^{ix} . *Ibid.*, p.11-12.

^x . Ja que hi som posats recomanaré tot el llibre sencer: A.GUERREAU, *El futuro de un pasado. La edad media en el siglo XXI*. Ed.Crítica, 2002. Es tracta d'un llibre que tot medievalista hauria de tenir a la tauleta de nit, i que tot historiador hi hauria de abocar-hi tot el seu afany, sobretot al capítol primer, "Nacimiento y etapas de la medievalística". En aquest es fa un seguiment de l'evolució de la historiografia dels s.XIX i XX, sintètica i brillant, descobrint-nos la gran mentida dels grans paradigmes socials de la suposada "Modernitat" dels principis de la revolució francesa i la gran vergonya del naixement del Liberalisme.

^{xi} . *Apologia*, p.23.

^{xii} . M.BLOCH, "Liberté et servitude personnelles au Moyen Âge, particulièrement en France: contribution à une étude des classes" [1933], dins ID., *Mélanges historiques, I*. París: SEVPEN, 1963, p. 286-355.

^{xiii} . *Apologia*, p.38-39: "La vida és massa breu, els coneixements massa llargs d'adquirir, per consentir, també amb la ment més brillant, una experiència total de la humanitat. El món actual tindrà sempre els seus especialistes, com l'edat de la pedra o l'egiptologia. A uns i altres es demana simplement de recordar que les recerques històriques no suporten l'autarquia. Aïllat, cadascú no entendreà mai res sinó la meitat, fins i tot en el propi camp d'estudi; i la única història autèntica, que no es pot fer sense l'ajut recíproc, és la història universal."

^{xiv} . *Ibid.*, p.40.

^{xv} . Vegeu amb calma tot el capítol tercer de *l'Apologia de la història*, el que parla de la Crítica, *Op.cit.*, p.65-107.

^{xvi} . Otto Gerhard Oexle, ens diu que Bloch reprèn les idees d'eminents físics del moment com Werner Heisenberg o Albert Einstein. El primer parlaria d'una natura sotmesa al nostre qüestionari, i no a un qüestionari sotmès a la natura; Einstein apunta també que "és tan sols la teoria qui decideix el que pot ser observat". Aquestes idees fan creure a Bloch en la il·lusió de poder preparar qüestionari abans de la recerca, malgrat que l'experiència li nega la llibertat de poder-ho fer realment. Vista aquesta manca de llibertat dota de flexibilitat la seva idea de qüestionari, relativitzant els principis unívocs dels físics que potser anaven bé per a parlar de teoria quàntica, però no pas per a una ciència social. Vegeu O.G.OEXLE, *Op.cit.*, p.426.

^{xvii} . *Apologia*, p.105-109.

^{xviii} . *Ibid.*, p.30.